

העזלה מהסוגיא

בבא קמא ב. – ט:

פרשת חיי שרה ה'תשפ"ד

דף ב - ג

◆ אבות נזיקין ותולדותיהן:

- קרן (כוונה להזיק) - האב נגיחה בקרן. והתולדות: א. נגיפה (דחיפה בגוף). ב. נשיכה ג. רביצה (בכוונה להזיק) ד. בעיטה^א.
- שן (יש הנאה בהזיק) - האב אכילה. והתולדות: א. נתחככה בכותל להנאתה. ב. טינפה פירות להנאתה.
- רגל (הזיקו מצוי) - האב היזק על ידי דריסת רגל. והתולדות: א. הזיקה בגופה דרך הילוכה. ב. הזיקה בשערה דרך הילוכה. ג. הזיקה בשליף שעליה. ד. הזיקה בפרומביא שבפיה. ה. הזיקה בזוג שבצוארה^ו. ו. צרורות^ז.
- בור (תחילת עשייתו לנזק) - האב בור עשרה שהמית או בור תשעה שהזיק. והתולדות: א. אבנו סכינו ומשאו שהפקירם והניחם ברה"ר והזיקו לאחר שנחו. ב. אבנו משאו ומשאו שלא הפקירם והניחם ברשות הרבים והזיקו לאחר שנחו (לשמואל, אבל לרב נחשבים תולדה של שור)^ח.
- אש - האב אש שהזיקה, והתולדה אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו לפני שנחו.

◆ **האם עונשים ממון מן הדין - למכילתא לא עונשים ממון מן הדין, לבבלי עונשים ממון מן הדין.**

✧ הערות ✧

- א הגמ' מבארת שהמקור של קרן דכתיב 'כי יגח' והלשון נגיחה כולל בין נגיחה בקרן תלושה (כגון בהמה שאחזה קרן בין שיניה ונגחה בה) דכתיב 'ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם' ובין קרן מחוברת דכתיב 'בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח' ומימלא החילוקים בין תם למועד נאמרו בין בקרן מחוברת ובין בקרן תלושה.
- ב רש"י מבאר שהמקור של שן ורגל באופן שהאדם שלח את הבהמה הוא מ'ושלח' והכוונה לשן ורגל דכתיב 'ושן בהמות אשלח בם' וכתב 'משלחי הרגל השור והחמור', והמקור של שן באופן שהבהמה הלכה מאליה הוא מ'ובער' והמקור של רגל באופן שהבהמה הלכה מאליה הוא מהיקש בין שן לרגל [ע"פ דברי הגר"א חו"מ שצא א], אמנם בדברי התוס' משמע שלומדים מ'ובער' שהדין של שן ורגל שנלמד מ'ושלח' נאמר אפילו באופן שהבהמה הלכה מאליה.
- הגמ' מבארת שיש הלכה למשה מסיני שצורות לא חייבים נזק שלם אלא חייבים חצי נזק, ורב פפא סובר שמשלמים מן העלייה אמנם רבא מסתפק האם משלמים מן העלייה או שמשלמים מגופו, והגמ' מבארת שהסיבה שלפי רב פפא צורות נחשבים תולדה דרגל משום שמשלמים מן העלייה ולפי רבא צורות נחשבים תולדה דרגל משום שפטורים ברשות הרבים.
- ג תוס' מבארים שלפי דעת רב אבנו סכינו ומשאו שלא הפקירם והניחם ברשות הרבים והזיקו לאחר שנחו לרב לומדים את חיוכם מהצד השווה של שור ובור. ראה להלן [בסמוך] מהו המקור שבור עשרה חייב על מיתה ובור תשעה לא חייב על מיתה אלא על נזיקין.

לקבלת העלון במייל B0527147396@gmail.com

◇ דיני שבת - העושה אב ותולדה דידיה: לרבנן חייב חטאת אחת, לר"א חייב שתי חטאות.¹

◇ דיני טומאה - טמא מת שנגע בכלי מתכת, נטמא כיוצא בו. וכלי מתכת זה שנגע בכלי מתכת אחר, אינו נטמא כיוצא בו.

◇ המקור שבור עשרה חייב על מיתה ובור תשעה חייב על נזיקין:

- לרש"י בפירוש הראשון - פרשת בור נאמרה בבור עשרה דכתיב 'והמת יהיה לו' משמע בור שיכול להמית, והמקור שבור תשעה חייב על נזיקין הוא מדיוק שבור פחות מעשרה טפחים לא חייב על מיתה אלא חייב על נזיקין.
- לרש"י בפירוש השני - פרשת בור נאמרה בין בבור תשעה ובין בבור עשרה, והמקור שבור תשעה פטור על מיתה הוא מסברא שלא מת מחמת הבור.
- לתוס' - פרשת בור נאמרה בבור עשרה דכתיב 'בור' שמשמע שיכול להמית וכתיב 'והמת יהיה לו' שמשמע שיכול להמית, והמקור שבור תשעה חייב על נזיקין הוא מסברא שכמו שבור עשרה חייב על מיתה משום שיכול להמית כך בור תשעה חייב על נזיקין משום שיכול להזיק.
- לירושלמי - כתיב 'בור' 'בור' חד למיתה וחד לנזיקין.

דף ד - ה

◇ אדם ישן שהזיק - באופן ששכב ליד כלים חייב, ובאופן ששכב ואח"כ הביאו כלים פטור.

◇ אבות נזיקין נוספים:

- אבות דרבי אושעיא - ארבעה שומרים וחמשה תשלומים (נזק צער ריפוי שבת ובושת).
- אבות דרבי חייה - א. תשלומי כפל. ב. תשלומי ארבעה וחמשה. ג. גנב. ד. גזלן. ה. עדים זוממים. ו. אונס. ז. מפתה. ח. מוציא שם רע. ט. מטמא. י. מדמע. יא. מנסך.
- לענין מה נחשבים אבות - שמשלמים ממיטב, והמקור לכך הוא מגז"ש 'תחת נתינה ישלם כסף'.

◇ עדים זוממים:

- באופן שזממו להרוג אדם - באופן שלא נהרג חייבים ובאופן שנהרג פטורים דכתיב 'כאשר זמם ולא כאשר עשה'.
- באופן שזממו לחייב ממון - בין באופן שהוציאו ממון על פיהם ובין באופן שלא הוציאו ממון על פיהם חייבים ואין פטור של כאשר זמם ולא כאשר עשה, משום ש'ממון אפשר בחזרה', או משום שעונשים ממון מן הדין.

דף ו

◇ מזיקים שנלמדים מהצד השווה:

- אבנו סכיני ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו לאחר נפילה, ולומדים מבור ואש.²
- בור המתגלגל ברגלי אדם ורגלי בהמה והזיק לאחר נפילה, ולומדים מבור ושור.³
- פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן, ולומדים מבור ושור.
- כותל ואילן שנפלו, ולומדים מבור ושור.⁴

הערות

1 הגמ' מבארת שלפי רבנן יש נפק"מ בין אב לתולדה, שבאופן שעושה שני אבות או שני תולדות חייב שתי חטאות, ובאופן שעושה אב ותולדה דידיה חייב חטאת אחת. ולפי רבי אליעזר לפי הפירוש הראשון בתוס' אין נפק"מ בין אב לתולדה, ולפי הפירוש השני יש נפק"מ לענין התראה שצריך להתרות התולדה בשם האב.

2 תוס' מבארים שבאבנו סכיני ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו לאחר נפילה אי אפשר ללמוד מבור ושור כמו בשאר האופנים דלהלן משום שאפשר לפרוץ מה לבור שכן אין כוח אחר מעורב ביצירת המזיק, אבל באבנו סכיני ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו לאחר נפילה יש כוח אחר שמעורב ביצירת המזיק

3 תוס' מבארים שלפי דעת רש"י בור המתגלגל ברגלי אדם והזיק בהדי דאזלי חייב בעל הבור מדין אש ולא חייב האדם שגלגל משום ש'אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים' אמנם תוס' חולקים וסוברים שחייב האדם שגלגל משום שלמרות ש'אין דרכן להתבונן בדרכים' מ"מ לענין זה שלא ילך כל כך בחזק ויזיק על ידי שיגלגל בור דרכו להתבונן ובעל הבור לא חייב כיון שהבור לא הזיק בעצמו אלא על ידי אדם שהוא בר דעת.

4 תוס' מבארים שבאופן שהכותל והאילן הזיקו בשעת נפילה אפשר ללמוד את חיובם לא רק מבור אלא גם מאש ובאופן שהכותל והאילן הזיקו לאחר נפילה אפשר ללמוד את חיובם רק מבור.

◆ ביאור הכוונה 'מיטב שדהו':

- הקדמה - נחלקו התנאים בביאור כוונת התורה 'מיטב שדהו' לרבי ישמעאל הכוונה ל'מיטב' של הניזק ולרבי עקיבא הכוונה ל'מיטב' של המזיק וכדלהלן^ה.
- באופן שהעידית של הניזק כזיבורית של המזיק - לרבי ישמעאל משלם מזיבורית כיון שהיא כמו העידית של הניזק, לרבי עקיבא משלם מעידית^ט.
- באופן שהעידית של המזיק כזיבורית של הניזק - רבי ישמעאל מודה שהמזיק לא צריך לקנות קרקע שהיא שווה כמו העידית של הניזק.
- באופן שיש למזיק עידית וזיבורית והעידית של הניזק שווה יותר מהזיבורית של המזיק ושווה פחות מהעידית של המזיק - המזיק צריך לשלם מהעידית שלו^י.

דף ז

◆ הדיוט שהזיק הקדש:

- לת"ק - פטור בין בקרן ובין בשאר מזיקים ובין באדם המזיק^א.
- לרבי שמעון בן מנסיא - שור תם של הדיוט או שור מועד של הדיוט שהזיק הקדש חייב נזק שלם^ב.

◆ דיני גביית נזיקין:

- הקדמה - הגמ' דנה באיזה אופן נאמר הדין שגובים נזיקין מ'מיטב' ובאיזה אופן נאמר הדין שגובים נזיקין משווה כסף ואפילו סובין וכפי שדורשים מ'ישיב' וכדלהלן.
- לעולא בריה דרב עילאי - באופן שהמזיק משלם מדעתו יכול לשלם בשווה כסף ובסובין ובאופן שהמזיק לא משלם מדעתו אלא בית דין גובים ממנו צריך לשלם רק בקרקע שהיא 'מיטב'^ג.
- לאבבי - באופן שהניזק רוצה לקבל עידית צריך המזיק לתת לו עידית ובאופן שהניזק רוצה לקבל בינונית צריך המזיק לתת לו בינונית^ד.

☞ הערות ☞

- ח הגמ' [ז ב] מבארת שלפי רבי ישמעאל שמין את ה'מיטב' לפי השדות ולא לפי השדות של הניזק ולא לפי השדות של העולם, וכן לפי רבי ישמעאל שמין את ה'מיטב' לפי השדות של המזיק ולפי לפי השדות של העולם.
- ט ובדברי הגמ' מבואר שטעמו של ר' ישמעאל שעידית דניזק הוא משום שלומדים גז"ש 'שדה שדה', וטעמו של ר"ע שעידית דמזיק הוא משום שדורשים 'מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם' של המזיק שמשלם. והגמ' מבארת שר' ישמעאל מודה שפשטיה דקרא משמע עידית דניזק, ודורש מכך שבאופן שהעידית של הניזק יותר טובה מהזיבורית של המזיק, ופחות טובה מהעידית של המזיק, משלם מעידית של המזיק ולא משלם מהזיבורית של המזיק.
- י הגמ' מבארת שלמרות שרבי ישמעאל דורש גזירה שווה 'שדה שדה' שכוונת התורה 'מיטב' הוא ל'מיטב' של הניזק, מ"מ באופן זה שהמזיק לא יכול לשלם מהזיבורית כיון שהיא שווה פחות מעידית של הניזק צריך לשלם מהעידית של המזיק, משום שדורשים מפשטות הפסוק 'מיטב שדהו' שבאופן זה צריך לשלם לפי המיטב של המזיק.
- יא ר"ש מבאר שהמקור שהדיוט שהזיק הקדש פטור דכתיב בקרן 'שור רעהו' ודורשים ולא שור של הקדש ולומדים מפטור זה לכל שאר המזיקים, אמנם תוס' מבארים שהמקור שהדיוט שהזיק הקדש פטור בקרן פטור דכתיב 'שור רעהו' ודורשים ולא שור של הקדש ובבור דכתיב 'והמת יהיה לו' ודורשים למעט שור פסולי המוקדשים שאין המת שלו ובאדם דכתיב 'כי יאכל' ודורשים פרט למזיק ובשאר המזיקים לומדים מהצד השווה.
- יב הגמ' מבארת שלפי רבי שמעון בן מנסיא שור תם או שור מועד של הדיוט שהזיק הקדש משלם נזק שלם מן העלייה ולומדים זאת בק"ו מהדיוט שאם באופן שהזיק הדיוט משלם נזק שלם מהעליה כ"ש שבאופן שהזיק הקדש משלם נזק שלם מהעלייה.
- יג הגמ' מבארת שהמקור של עולא בריה דרב עילאי שהדין של 'מיטב' נאמר רק באופן שבית דין גובים ממנו דכתיב 'מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם' והלשון 'ישלם' משמע שבית דין גובים ממנו אבל הדין של 'ישיב' לרבות שווה כסף ואפילו סובין נאמר באופן שהמזיק משלם בעצמו וכפי שמשמע הלשון 'ישיב', והגמ' מוסיפה שאב"י חולק על דברי עולא בריה דרב עילאי וסובר שהלשון 'ישלם' משמע בין באופן שמשלם בעצמו ובין באופן שבית גובין ממנו.
- יד הגמ' מבארת שלפי דעת אב"י באופן שהקרקעות זולות בחודש תשרי ויקרות בחודש ניסן והזיק בחודש תשרי שבאופן שהניזק רוצה לקבל עידית צריך המזיק לשלם לו עידית לפי המחיר הזול של חודש תשרי אבל באופן שהניזק רוצה לקבל בינונית יכול המזיק לשלם לו לפי המחיר היקר של חודש ניסן ונחשב ששילם לו שווה כסף, ורש"י מבאר שהמקור לחידוש זה הוא משום שעיקר הדין שבאופן שהניזק רוצה לקבל בינונית צריך המזיק לתת לו בינונית אין בכך חידוש משום שאם התורה זכתה לניזק לקבל בעידית כ"ש שזיכתה לו לקבל בינונית ולכן ע"כ כוונת התורה בפסוק 'ישיב' לרבות שווה כסף ואפילו סובין שיכול לשלם את הבינונית לפי המחיר של ניסן.
- הגמ' מביאה שרב אחא בר יעקב חולק על דברי אב"י וסובר שגם באופן שהניזק רוצה לקבל בינונית צריך המזיק לשלם לו לפי המחיר של תשרי, אמנם רב אחא בר יעקב מודה שבאופן שבעל חוב שדינו בבינונית ורוצה לקבל זיבורית שיכול להלווה לתת לו זיבורית לפי המחיר של ניסן, אמנם רב אחא בריה דרב

- לרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע - באופן שהמזיק משלם בקרקע צריך לשלם בקרע 'מיטב'. אבל באופן שהמזיק משלם במטלטלים יכול לשלם בכל המטלטלים ואפילו מטלטלים גרועים^{טו}.
- לרב הונא - באופן שיש למזיק כסף או מיטב צריך לשלם מהם ולא יכול לשלם בשוה כסף או בסובין, ובאופן שאין למזיק כסף או מיטב יכול לשלם בשוה כסף ואפילו בסובין [טא].

◆ דיני עני לענין מעשר עני:

- אדם שיש לו מאתים זוז - לא נחשב עני ולכן לא יכול לקבל מעשר עני.
- אדם שיש לו פחות ממאתים זוז - נחשב עני ולכן יכול לקבל מעשר עני, ואפילו באופן שנותנים לו אלף זוז של מעשר עני בבת אחת יכול לקבל.
- באופן שיש לאדם קרקע שהוזלה משויה:
 - לרש"י בפירוש הראשון:
 - באופן שהקרקע שווה עכשיו מאתים זוז - לא נחשב עני.
 - באופן שהקרקע שווה עכשיו פחות ממאתים זוז - נחשב עני^{טז}.
 - לרש"י בפירוש השני ולתוס' בפירוש הראשון:
 - באופן שכל הקרקעות הוזלו (בין באופן שהקרקע שווה עכשיו מאתים זוז ובין באופן שהקרקע שווה עכשיו פחות מאתים זוז) - בין באופן שהקרקע הוזלה יותר מחצי שוויה ובין באופן שהקרקע הוזלה פחות מחצי שוויה נחשב עני.
 - באופן שהקרקע שלו הוזלה (בין באופן שהקרקע שווה עכשיו מאתים זוז ובין באופן שהקרקע שווה עכשיו פחות מאתים זוז) - באופן שפשע וגרם שהקרקע שלו הוזלה לא נחשב עני ובאופן שלא פשע נחשב עני.
 - לתוס' בפירוש השני:
 - באופן שכל הקרקעות הוזלו (בין באופן שהקרקע שווה עכשיו מאתים זוז ובין באופן שהקרקע שווה עכשיו פחות מאתים זוז) - בין באופן שהקרקע הוזלה יותר מחצי שוויו ובין באופן שהקרקע הוזלה פחות מחצי שוויה לא נחשב עני.
 - באופן שהקרקע שלו הוזלה (בין באופן שהקרקע שווה עכשיו מאתים זוז ובין באופן שהקרקע שווה עכשיו פחות מאתים זוז) - בין באופן שהקרקע הוזלה יותר מחצי שוויו ובין באופן שהקרקע הוזלה פחות מחצי שוויה נחשב עני.
- באופן שהקרקע הוזלה בימי תשרי ביחס לימי ניסן:
 - לרש"י בפירוש הראשון - באופן שהקרקע שווה בימי תשרי יותר ממאתים זוז לא נחשב עני ובאופן שהקרקע שווה בימי תשרי פחות ממאתים זוז נחשב עני^{טז}.
 - לרש"י בפירוש השני ולתוס' בפירוש השני - באופן שהקרקע הוזלה בימי תשרי פחות מחצי שוויה לא נחשב עני משום שכך הדרך, ובאופן שהקרקע הוזלה יותר מחצי שוויה נחשב עני.

⌘ הערות ⌘

איקא חולק וסובר שאפילו בבעל חוב שדינו בבינונית ורוצה לקבל זיבורית צריך הלווה לתת לו זיבורית לפי המחיר של תשרי אמנם רב אחא בריה דרב איקא מודה בכתובת אשה שדינה בזיבורית ורוצה לקבל בינונית שיכול הבעל לתת לו בינונית לפי המחיר של ניסן.

^{טו} הגמ' מבארת שהטעם של רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שבאופן שהמזיק משלם בקרקע צריך לשלם ב'מיטב' משום שאם ישלם בקרקע שאינה 'מיטב' יהיה קשה לניזק למכור את הקרקע אבל במטלטלים גם באופן שהמזיק ישלם במטלטלים גרועים שקשה למכור אותם בקלות במקום מ"מ ויכול הניזק להעביר את המטלטלים למקום אחר ולמכור אותם בקלות.

^{טז} רש"י מבאר שבאופן שהוזלו כל הבתים נקבע השווי של הבית לפי המחיר עכשיו, ובאופן שלא הוזלו כל הבתים אלא הוזל רק הבית שלו השווי של הבית נקבע לפי המחיר לפני שהוזל הבית.

^{יז} רש"י מוסיף שלמרות שאדם שאין לו מאתים זוז יכול לקבל מעשר עני של אלף זוז בבת אחת, אמנם באופן זה שהקרקעות שוות בימי תשרי פחות ממאתים זוז ובימי ניסן יותר ממאתים זוז לא יכול לקבל מעשר עני של אלף זוז בבת אחת אלא יכול לקבל מעשר עני עד שישלים לו למאתים זוז (כגון באופן שהקרקעות שוות בימי תשרי מזה זוז יכול לקבל מעשר עני של מאה זוז ולא יותר).

אמנם תוס' מביאים את שיטת הר"ף שסובר להיפך מדברי רש"י, שבאופן שכל הקרקעות הוזלו וקרקעותיו שוות יותר ממאתים זוז, לא יאכל מעשר עני משום שזה מכת מדינה, אבל באופן שהוזל הקרקע שלו למרות שקרקעותיו שוות יותר ממאתים זוז, יאכל מעשר עני משום שהוזל מחמת שרואים שהוא דחוק.

דף ה

◆ דין גבייה של נזיקין בעל חוב וכתובת אשה:

- באופן שיש קרקע אחת - כולם גובים מקרקע זו.
- באופן שיש שלש קרקעות עידית בינונית וזיבורית:
 - באופן שלא מכר את השדות לאדם אחר - נזיקין בעידית, בעל חוב בבינונית, כתובת אשה בזיבורית¹.
 - באופן שמכר את השדות לשלשה בני אדם:
 - באופן שמכר את השדות בשלשה ימים - גובין מהאחרון, אין לו גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו.
 - באופן שמכר את השדות ביום אחד - כל אחד גובה כדינו.
 - באופן שמכר את השדות לאדם אחד:
 - באופן שקנה את השדות בשלשה ימים:
 - באופן שקנה את הזיבורית אחרונה - כולם גובים מהזיבורית משום שאומר 'הנחתי מקום לגבות ממנו'.
 - באופן שקנה את העידית אחרונה - נזיקין ובעל חוב בבינונית, וכתובת אשה בזיבורית (משום 'אי שתקת' ולכי תהדר')².
 - באופן שקנה את השדות ביום אחד - נזיקין ובעל חוב בבינונית, וכתובת אשה בזיבורית (משום 'אי שתקת' ולכי תהדר').
- באופן שיש שתי קרקעות - הקרקע הטובה נחשבת עידית והקרקע הפחות טובה נחשבת זיבורית ולכן נזיקין גובה מעידית, בעל חוב וכתובת אשה גובים מזיבורית³.

☞ הערות ☜

יח בדברי הגמ' מבואר שהדין שמדאורייתא בעל חוב גובה מזיבורית אמנם מדרבנן גובה מבינונית כדי ש'לא תנעול דלת בפני לווי' ובדברי הגמ' בגיטין [מט ב] מבואר שהסיבה שרבנן לא תיקנו שבעל חוב יגבה מעידית משום שיש חשש שאדם יראה אצל חברו נאה לחברו וילווח לו בשביל לקבלה בפרעון החוב (רש"י מבאר שלפי תירוץ אחד של הגמ' יש ברייתא שסוברת שבעל חוב גובה מזיבורית ורבנן לא תיקנו שבעל חוב גובה מבינונית וכפי שיובא להלן הערה ס).

יט רש"י מבאר הסיבה שניזיקין מקבל בבינונית משום שהמוכר אומר לנזיקין אם אתה רוצה לקבל בינונית טוב ואם לא 'מהדרנא שטרא דזיבורית למריה' ותקבל זיבורית. והסיבה שבעל חוב בבינונית משום שהמוכר לא יכול לומר אם אתה רוצה לקבל זיבורית טוב ואם לא 'מהדרנא שטרא דזיבורית למריה' ותקבל זיבורית משום שבלאו הכי רוצה לתת לו זיבורית. תוס' מוסיפים שהסיבה שכתובת אשה בזיבורית משום שהמוכר יכול לומר לה אם את רוצה לקבל זיבורית טוב ואם לא 'מהדרנא שטרא דזיבורית למריה' משום שלא מפקיע את כוחה כיון שכתובת אשה דינה בזיבורית.

הגמ' מבארת שהטענה 'מהדרנא שטרא דזיבורית למריה' שייכת רק באופן שהמוכר חי אבל באופן שהמוכר מת לא שייך טעה זו משום שגם אם יחזיר את הזיבורית ליורשי המוכר לא יגבו מהם כיון שנחשב כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהן שבעל חוב לא גובה אותו מהם, אמנם המוכר יכול לומר 'לא ניחא ליה בתקנתא דרבנן' ולכן כל אחד גובה כדינו.

הגמ' מוסיפה שבאופן שהלוקח שקנה עידית באחרונה ומת המוכר, חזר ומכר את הבינונית והזיבורית ללוקח שני, כולם גובים מהעידית משום שלא יכול לומר 'לא ניחא ליה בתקנתא דרבנן', משום שהבינונית והזיבורית לא נמצאים אצלו. ובאופן שמכר את העידית גובים מהבינונית והזיבורית, משום שהלוקח יכול לומר 'לא ניחא ליה בתקנתא דרבנן', משום ש'מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו'.

כ הגמ' מבארת שכיון שבין לפי רבי ישמעאל שמין את ה'מיטב' לפי השדות של הנזיק ולא לפי השדות של העולם, ובין לפי רבי ישמעאל שמין את ה'מיטב' לפי השדות של המזיק ולפי לפי השדות של העולם (וכפי שהובא לעיל הערה ח) באופן שיש שתי קרקעות הקרקע הטובה נחשבת עידית והקרקע הפחות טובה נחשבת זיבורית.

בדברי הגמ' מבואר שהדין שהבעל חוב גובה מבינונית נאמר באופן שלא היה קרקע נוספת יותר טובה בשעת ההלוואה אבל באופן שהיה קרקע נוספת יותר טובה בשעת ההלוואה ולאחר מכן מכר את קרקע זו הקרקע הטובה שנשארה בידו הבעל חוב גובה מהקרקע הטובה משום שבשעת ההלוואה השתעבדה קרקע זו מחמת שהייתה בינונית.

(בדברי הגמ' מובא ברייתא שסוברת שבעל חוב גובה מזיבורית והגמ' בתירוץ הראשון מבארת שמדובר באופן שהיה קרקע נוספת בשעת ההלוואה וכפי שהתבאר והגמ' בתירוץ השני והשלישי מבארת ברייתא זו לפי הצד שבעל עולם הן שמין אמנם להלכה שבשלו הן שמין בעל חובה גובה בבינונית והגמ' בתירוץ הרביעי לרש"י מבארת שברייתא זו סוברת שבעל חוב בכל אופן גובה מזיבורית ורבנן לא תיקנו שגיבה בעידית (וכפי שהובא לעיל הערה יח) והגמ' בתירוץ הרביעי לתוס' מבארת שברייתא זו סוברת שבשל עולם הן שמין ומעיקר הדין נחשבת הקרקע הטובה לבינונית אמנם באופן זה שיש שתי קרקעות יש חשש שאדם יראה את הקרקע הטובה וילווח לו בשביל לקבלה בפרעון החוב (ע"פ תוס' רבינו פרץ) אמנם להלכה שבשלו הן שמין קרקע זו נחשבת לעידית והבעל חוב מקבל את הזיבורית גם ללא טעם זה וכפי שהתבאר).

◇ דין גביה של בעל חוב:

- הקדמה - הגמ' דנה בראובן שחייב כסף ויש לו עידית בינונית וזיבורית ומכר את שלשת השדות לשמעון ושמעון מכר שדה אחת ללוי האם הבעל חוב גובה משמעון או מלוי וכדלהלן.
- באופן ששמעון מכר ללוי עידית - הבעל חוב לא יכול לגבות מלוי, משום ש'מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו', וכמו ששמעון יכל לדחותו מהעידית לבינונית כך לוי יכול לדחותו מהעידית לבינונית.
- באופן ששמעון מכר ללוי זיבורית - הבעל חוב לא יכול לגבות מלוי משום שלוי ואמר 'להכי טרחי וזבני ארעא דלא חזיא לך'יא.
- באופן ששמעון מכר ללוי בינונית:
 - באופן שנשאר בינונית אצל שמעון - הבעל חוב לא יכול לגבות מלוי, משום ש'מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו', וכמו ששמעון יכל לדחותו מבינונית לבינונית כך לוי יכול לדחותו מהבינונית שלו לבינונית שביד שמעון.
 - באופן שלא נשאר בינונית אצל שמעון - הבעל חוב יכול לגבות מלוי את הבינונית או משמעון את הזיבורית.

◇ דיני המוכר שדה לחברו ובא בעל חוב לטרוף את השדה:

- הקדמה - הגמ' דנה באדם שמכר שדה לחברו ובא בעל חוב לטרוף את השדה האם המוכר נחשב 'בעל דבר' ויכול לדון עם הבעל חוב או שאינו נחשב בעל דבר ולא יכול לדון עם הבעל חוב וכדלהלן²².
- באופן שמכר באחריות - המוכר נחשב 'בעל דבר' משום שאם יוציא את הקרקע מהלוקח יחזרו ויגבו מהמוכר.
- באופן שמכר שלא באחריות - לאביי המוכר לא נחשב 'בעל דבר', ללישנא בתרא המוכר נחשב 'בעל דבר'.

דף ט

◇ דין הקונה שדה ויצא עליה ערעור:

- באופן שלא עשה 'דייש אמצרי' בשדה - יכול לחזור בו.
- באופן שעשה 'דייש אמצרי' בשדה:
 - באופן שקנה שלא באחריות - צריך לשלם את דמי השדה²³.
 - באופן שקנה באחריות:
 - ללישנא קמא - לא צריך לשלם את דמי השדה אלא יכול לעכבם עד שיתברר שהערעור אינו אמת, כיון שאם יגבו ממנו יוכל לתבוע מהמוכר את דמי האחריות.
 - ללישנא בתרא - צריך לשלם את דמי השדה ורק לאחר שייגבו את השדה ממנו יכול לחזור למוכר ולתבוע ממנו את דמי השדה מחמת האחריות.

◇ דין גבייה של בעל חוב - באופן שיש כסף צריך לשלם בכסף, ובאופן שאין כסף יכול לשלם בשאר דברים.

- ◇ דין גבייה של פועל - באופן שיש כסף צריך לשלם בכסף, ובאופן שאין כסף לא יכול לשלם בשאר דברים אלא צריך למוכרם ולשלם בכסף.

הערות

כא תוס' מבארים שבאופן זה לא יכול לדחותו משום טענת 'מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו', משום שהבע"ח יכל לדרוש משמעון לגבות מהזיבורית ולא מהבינונית, ורק משום טענת 'להכי טרחי וזבני ארעא דלא חזיא לך' יכול לדחותו.

כב רש"י מבאר שהנפק"מ בכך שהמוכר נחשב 'בעל דבר' באופן שהבעל חוב תובע חוב ויש לו שטר והמוכר יכול לטעון 'השתבע לי דלא פרעתיך' ולחייבו שבועה ותוס' מבארים שהנפק"מ בכך שהמוכר נחשב 'בעל דבר' באופן שהלוקח אמר 'אין לי עדים ואין לי ראייה' ומימלא לא יכול לחזור ולהביא עדים או ראייה אבל המוכר יכול לחזור ולהביא עדים או ראייה, או שהנפק"מ באופן שהמוכר טוען 'לביית דין הגדול קאזילנא' והקונה לא יכול לטרוח ללכת לבית דין הגדול (תוס' מוסיפים שאין נפק"מ בכך שהמוכר נחשב בעל דבר לענין שיוכל לטעון פרוע ומזויף, משום שבית דין טוענים ליתומים פרוע או מזויף).

כג רש"י מבאר שהכוונה 'דייש אמצרי' הוא שתיקן את גבולות השדה ומעשה זה נחשב קנין חזקה ולכן רש"י מבאר שהנידון בסוגיא הוא באופן שלא עשה קנין חזקה בשדה ולפי"ז הסיבה שבאופן שלא עשה 'דייש אמצרי' בשדה יכול לחזור בו משום שהשדה עדיין לא שייכת לו אבל לאחר שעשה 'דייש אמצרי' והשדה שייכת לו צריך לשלם את דמי השדה.

תוס' חולקים על רש"י וסוברים ש'דייש אמצרי' אינו תיקון גבולות השדה אלא הליכה על גבולות השדה ולכן תוס' מבארים שהנידון בסוגיא הוא באופן שעשה קנין אחר בשדה (כגון חזקה או חליפין) ולפי"ז הסיבה שבאופן שלא עשה 'דייש אמצרי' בשדה יכול לחזור בו משום שדעת האדם שעד שהולך על גבולות השדה ויצא על השדה עוררין יכול לחזור בו אבל לאחר שעשה 'דייש אמצרי' לא יכול לחזור בו.

◆ **דין אחים שחלקו ובעל חוב של אביהן גבה חלק של אחד מהם:**

- באופן שאח אחד ירש קרקע והאח השני ירש מעות והבעל חוב גבה את הקרקע:
 - ללישנא קמא - האח שירש קרקע חוזר ונוטל את חלקו מהאח שירש מעות.
 - ללישנא בתרא - האח שירש קרקע לא חוזר ונוטל את חלקו מהאח שירש מעות¹².
- באופן ששני האחים ירשו קרקע והבעל חוב גבה חלק של אחד מהם שהייתה אפותקי:
 - לרב - האח שהבעל חוב גבה ממנו חוזר וגובה מהאח השני את כל חלקו והאח השני צריך לפרוע לאח הראשון בקרקע ולא יכול לסלקו בכסף¹³.
 - לשמואל - האח שהבעל חוב גבה ממנו לא גובה מהאח השני את חלקו משום שאחים שחלקו נחשבים כלקוחות שלא באחריות.
 - לרב אסי:
 - לרש"י בפירושו הראשון - האח שהבעל חוב גבה ממנו חוזר ונוטל מהאח השני חצי מחלקו, והאח השני יכול לסלקו בכסף¹².
 - לרש"י בפירושו השני - האח שהבעל חוב גבה ממנו חוזר ונוטל מהאח השני את כל חלקו, והאח השני צריך לפרוע חצי מחלקו בקרקע ולא יכול לסלק בכסף ואת החצי השני יכול לפרוע בקרקע או בכסף¹³.

◆ **דין הידור מצווה** - לרש"י אדם שקונה חפץ למצווה ויכול לקנות חפץ יותר מהודר צריך להוסיף בקניית החפץ המהודר שלישי, לתוס' אדם שקונה חפץ של מצוה בשיעור מצומצם צריך להוסיף ולקנות חפץ יותר גדול בשיעור של שלישי¹⁴.

◆ **אדם שמסר מזיק לחרש שוטה וקטן:**

- באופן שמסר שור ובור:
 - באופן שמסר שור ובור מכוסה - לרבי יוחנן פטור לריש לקיש חייב¹⁵.
 - באופן שמסר שור מותר ובור מגולה - חייב.
- באופן שמסר אש:
 - באופן שמסר גחלת - פטור.
 - באופן שמסר שלהבת - לרבי יוחנן פטור לריש לקיש חייב¹⁶.
 - באופן שמסר גוואזא סילתא ושרגא - חייב.

☞ **הערות** ☞

כד תוס' מבארים שהטעם של הלישנא קמא שהאח שירש קרקע חוזר ונוטל את חלקו מהאח שירש מעות, משום שהאח שירש קרקע נטל סיכון שהבעל חוב יגבה ממנו את הקרקע והאח שירש מעות לא נטל סיכון שהבעל חוב יגבה ממנו ולכן ברור שירשו על דעת שבאופן שהבעל חוב יגבה את הקרקע יחזור האח ויטול את חלקו מהאח שנטל מעות, והטעם של הלישנא בתרא שהאח שירש קרקע לא חוזר ונוטל את חלקו מהאח שירש מעות משום שהאח שירש קרקע נטל סיכון שהבעל חוב יגבה ממנו את הקרקע והאח שירש מעות נטל סיכון שהכספים יגנובו ולכן ברור שירשו על דעת שבאופן שאחד מהם יפסיד לא יחזור ויגבה את חלקו מהאח השני.

כה הגמ' מבארת שהטעם של רב שאחים שחלקו נחשבים כיורשים ומבואר בדברי רב שכיון שנחשבים כיורשים לא יכול האח השני לפרוע את החוב בכסף אלא צריך לפרוע את החוב בקרקע.

כו רש"י בפירושו הראשון מבאר שהטעם של רב אסי שיש ספק האם אחים שחלקו נחשבים כיורשים (ורב אסי סובר שלפי צד זה יכול האח השני לסלק את האח בכסף) או שנחשבים כלקוחות ולא באחריות ולכן צריך לפרוע חצי מחלקו.

כז רש"י בפירושו השני מבאר שהטעם של רב אסי שיש ספק האם אחים שחלקו נחשבים כיורשים (ורב אסי סובר שלפי צד זה לא יוכל האח השני לסלק את האח בכסף) או שנחשבים כלקוחות באחריות (ולפי צד זה יכול לסלק את האח בכסף) ולכן צריך לשלם חצי מחלקו כדין יורשים ולא יכול לסלק בכסף ואת החצי השני כדין לקוחות באחריות ויכול לסלק בכסף.

כח הגמ' מסתפקת בביאור הכוונה שליש האם הוא שליש מלגו או שליש מלבר והגמ' נשאת בתיקו. הגמ' מוסיפה שבמערבא אמרו שבאופן שהוסיף עד שליש מקבל את שכרו בעולם הבא ובאופן שהוסיף יותר משליש אוכל פירות בעולם הזה והקטן קיימת לעולם הבא.

כט רש"י מבאר שהטעם של ריש לקיש שהמוסר שור קשור ובור מכוסה לחרש שוטה וקטן חייב משום שדרך השור לנתק את הקשרים וכן דרך הבור להתגלות ולכן גם באופן שהחרש שוטה וקטן פתחו את קשרי השור או גילו את הבור חייב, אמנם תוס' מבארים שהטעם של ריש לקיש שדרך החרש שוטה וקטן לפתוח את קשרי השור ולגלות את הבור ולכן המוסר חייב והטעם של רבי יוחנן שהמוסר שור קשור ובור מכוסה לחרש שוטה וקטן פטור משום שאין דרך החרש שוטה וקטן לפתוח את קשרי השור ולגלות את הבור ולכן המוסר פטור.

ל הגמ' מבארת שהטעם של ריש לקיש שהמוסר שלהבת לחרש שוטה וקטן פטור משום ש'צבתא דחרש קא גרים' כלומר החרש שוטה וקטן שהולכו את השלהבת למקום ההיזק גרמו את הנזק ולא הבעלים.